

Η ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΚΦΟΡΑΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

Στην ορθόδοξη παράδοση το μυστήριο της σωτηρίας του ανθρώπου, ως κτιστής και επομένως εκ του μη όντος προελθούσας πραγματικότητας, κατανοείται ως διόρθωση και θεραπεία της ασθενούς και διαβρωμένης από την αμαρτία φύσης του δια μέσου της θυσιαστικής αγάπης του Θεού γι' αυτόν, ώστε και με τη συνεργιακή του συγκατάθεση να μετέχει στη θεία δόξα.

Εδώ αξίζει να μνημονεύσουμε δύο χαρακτηριστικά κείμενα, δηλωτικά της φύσης του ανθρώπου και των ενεργειών του Θεού για τη σωτηρία του, το ένα από τη θεία λειτουργία του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και το άλλο από την προς Ρωμαίους επιστολή του Αποστόλου Παύλου.

Το πρώτο κείμενο: “Σύ ‘εκ του μή όντος είς τό είναι ημάς παρήγαγες, καί παραπεσόντας ανεστήσας πάλιν, καί ουκ απέστης πάντα ποιών, έως ημάς εις τόν ουρανόν ανήγαγες καί τήν βασιλείαν σου εχαρίσω τήν μέλλουσαν” (Από την ευχή της αγίας αναφοράς)

Το δεύτερο κείμενο: “Συνίστησιν δε τήν εαυτού αγάπην εις ημάς ο θεός ότι έτι αμαρτωλών/ασθενών όντων ημών Χριστός υπέρ ημών απέθανεν” (Ρωμ. 5, 6 και 8)

Η Εκκλησία για να εκφράσει το μυστήριο της σωτηρίας, όπως εμπειρικά η ίδια το βιώνει, χρησιμοποιεί όρους και εικόνες από ένα ευρύ φάσμα περιοχών, όπως π.χ του δικαίου και της χειραφέτησης των δούλων, καθώς και παραστάσεις από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της εποχής, με κριτήρια κάθε φορά την ιδιομορφία και τις ιδιαιτερότητες τους. Πάντως σε κάθε

περίπτωση οι όροι που χρησιμοποιούνται στην Αγία Γραφή για να προσδιορίσουν την έννοια της σωτηρίας, όπως “εξαγορά”, “δικαίωσις”, “λύτρον”, “απολύτρωσις”, υποδηλώνουν το ίδιο σημαντικό για την ανθρώπινη ύπαρξη γεγονός, την ίδια καθημερινή εμπειρία: την απαλλαγή από ένα θανάσιμο κίνδυνο.

Το πρόβλημα της αγωγής σήμερα, που αποτελεί και τον κεντρικό άξονα του άρθρου μας, είναι το πώς οι παραπάνω εικόνες και όροι λειτουργούν στη συνείδηση του καθημερινού ανθρώπου. Λειτουργούν δηλ. με την εκκλησιαστική τους προοπτική, την οποία θα αναλύσουμε στη συνέχεια, ή με την ατομοκεντρική, χρησιμοθηρική και νοησιαρχική τους εκδοχή, όπως ενδεχομένως είναι και το πιθανότερο; Και είναι το πιθανότερο, γιατί ο άνθρωπος της εποχής μας ζει και κινείται σε μια κοινωνία ανταγωνιστική, καταναλωτική, σε μία κοινωνία που κυριαρχεί το “δούναι κα λαβείν”.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, η χριστιανική αγωγή είναι ανάγκη να δημιουργήσει γέφυρες επικοινωνίας με το μέσο καθημερινό άνθρωπο, ώστε να περάσει το μήνυμα της σωτηρίας του ως μήνυμα θυσιαστικής αγάπης, ζωοποιού σχέσης και αγαπητικής κοινωνίας και όχι ως μήνυμα ενός θεϊκού δικαστηρίου, μπροστά στο οποίο στέκεται η ανθρωπότητα, έτοιμη να αντιμετωπίσει την οργή ενός δικαιοκρίτη Θεού. Και μάλιστα να περάσει το μήνυμα αυτό αξιοποιώντας τις σύγχρονες προσωπικές και κοινωνικές καθημερινές του εμπειρίες, οι οποίες με την κατάλληλη νοηματοδότησή τους θα συμβάλλουν στην πραγματική και ουσιαστική κατανόηση και βίωση του μυστηρίου της σωτηρίας, ως μυστηρίου της σωτηριώδους κοινωνίας του ακτίστου Θεού με τον κτιστό και “κατ’ εικόνα Θεού” δημιουργηθέντα άνθρωπο.

II

Μετά τη γενική αυτή τοποθέτηση, για να γίνει πιο σαφές και συγκεκριμένο το πρόβλημα της γλωσσικής εκφοράς του μυστηρίου της σωτηρίας στο χώρο της αγωγής σήμερα, ας πάρουμε ως παράδειγμα τον όρο “λύτρον”, από τον οποίο παράγεται ο όρος “απολύτρωση”. Ο όρος αυτός προέρχεται από την περιοχή της χειραφέτησης των δούλων κατά τους καινοδιαθηκικούς χρόνους. Έτσι, “λύτρον” σημαίνει το μέσο ή το αντάλλαγμα για την απελευθέρωση κάποιου. Και στη δική μας εποχή ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια καταβολής χρημάτων για την απελευθέρωση αιχμαλώτου.

Μ’ αυτή την έννοια η σωτηρία κατανοείται συνήθως ως το αποτέλεσμα λύτρων που κατέβαλε ο Χριστός με το σταυρικό του θάνατο για να εξαγοράσει την ανθρωπότητα από τη δουλεία και την υποταγή στην αμαρτία και το θάνατο. Με άλλα λόγια η απόλυτη δικαιοσύνη του Θεού απαιτούσε αντάλλαγμα εξιλέωσης, απαιτούσε πλήρη ικανοποίηση. Όμως, μ’ αυτή την ερμηνεία και κατανόηση της σωτηρίας, ο Θεός από πατέρα γεμάτος αγάπη μεταβάλλεται σε άτεγκτο δικαστή και σκληρό τιμωρό.

Αυτή ακριβώς η αντίληψη για το λύτρο οδηγεί σε παρανόηση και επί μέρους βασικών όρων που σχετίζονται άμεσα με το θέμα μας, όπως αμαρτία, προπατορικό αμάρτημα, ρόλος του διαβόλου, σχέση του Θεού με τον άνθρωπο, και σε τελευταία ανάλυση σε παρερμηνεία της ίδιας της σωτηρίας του ανθρώπου και της συνεργίας του στο μυστήριο αυτό.

Επομένως εκείνο που έχει σημασία και αποτελεί προϋπόθεση ορθής γλωσσικής εκφοράς της σωτηριολογίας σήμερα είναι το πώς η ορθόδοξη θεολογία κατανοεί και ερμηνεύει

τους παραπάνω όρους καθεαυτούς και στις μεταξύ τους σχέσεις. Η χριστιανική αγωγή μπορεί και πρέπει να αποκαλύπτει τη θεολογική τους σημασία χρησιμοποιώντας, όμως, εικόνες και παραστάσεις από την εμπειρία του ανθρώπου της εποχής μας, ώστε αυτός να μη τους παρανοεί αλλά να τους κατανοεί στα πλαίσια των δυνατοτήτων του. Με άλλα λόγια βασική επιδίωξη της αγωγής θα πρέπει να είναι η επίτευξη εξισορροπημένου σεβασμού και προς το θεολογικό βάθος του μυστηρίου της σωτηρίας και προς την μαθησιακή ετοιμότητα του χριστιανού-αποδέκτη του μυστηρίου αυτού.

Στο σημείο αυτό είναι χαρακτηριστική η προτροπή του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού: “Επίστησον ο διδάσκων καί εξέτασον ακριβώς ακοήν του μανθάνοντος..... Καί σύ ένοχος αμαρτίας σεαυτώ έση, ο μη επισκεψάμενος όπως καί πηνίκα και πότε δει λόγον προέσθαι σοφίας” (PG95, 1376B)

III

Μια βασική έννοια, που σχετίζεται άμεσα με το θέμα της σωτηρίας, δηλώνεται με τον όρο “αμαρτία”. Η αμαρτία, με οποιαδήποτε ορολογία κι αν απαντάται στα βιβλικά και πατερικά κείμενα, κατ’ ουσίαν κατανοείται ως “νόσος χαλεπωτάτη”, η οποία απονευρώνει τη ψυχή και συσκοτίζει “το φωτεινόν της καρδιάς”.

Ο Μέγας Αθανάσιος κάνει λόγο για την “επισκοτούσαν αμαρτίαν”. Γι’ αυτό και ο Θεός χαρακτηρίζεται ως μέγιστος ιατρός, ο οποίος θεραπεύει όλα τα αμαρτήματα, αρκεί βέβαια ο άνθρωπος να συναισθανθεί την αρρώστια του και να επιζητήσει τη θεραπεία. Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων στη Β΄ κατήχηση προς φωτιζομένους, απευθυνόμενος στον κάθε κατηχούμενο, τονίζει:

“Ου νικά σου τα τραύματα την αρχιατρικήν εμπειρίαν”. “Δος μόνον σεαυτόν μετά πίστεως· λέγε τω ιατρώ το πάθος”. Επομένως, προσθέτει, “δεινόν μεν ουν κακόν η αμαρτία, αλλ’ ούκ αθεράπευτον· δεινόν τω κατέχοντι· ευίατον δε τω δια μετανοίας αποτιθεμένω”. Κι αυτό ισχύει για όλα τα αμαρτήματα, όσο μεγάλα κι αν είναι, γιατί η φιλανθρωπία του Θεού είναι άπειρη. “Ού νικά σου τά συναχθέντα αμαρτήματα τό πλήθος των οικτιρμών του Θεού”.

Η αντίληψη αυτή για την αμαρτία σημαίνει ότι αυτή δεν τιμωρείται ως νομική παράβαση, άρα δεν έχουμε ένα Θεό τιμωρό, αλλά θεραπεύεται ως ασθένεια, επομένως έχουμε ένα Θεό θεραπευτή. “Συγγνωστόν γαρ, ου τιμωρητόν ασθένεια”, παρατηρεί ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής. Σημαίνει ακόμη ότι τα προσωπικά αμαρτήματα του καθενός, ως μέλους της εκκλησίας, δεν αποτελούν ενοχή με τη νομική έννοια του όρου, αλλά ενοχή με την έννοια της αμετανοησίας, δηλ. της ενσυνείδητης άρνησης αποδοχής της θεραπευτικής αγωγής.

Η ευθύνη του ανθρώπου για την αμαρτία επισημαίνεται ρητά από την πατερική σκέψη και αποδίδεται στο αυτεξούσιο. Η αμαρτία, συνεχίζει ο άγιος Κύριλλος “ουκ έστιν εχθρός έξωθεν, άνθρωπε, καταγωνιζόμενος αλλά βλάστημα κακόν αυτοπροαιρέτως αυξάνον από σου” (Κατηχ. Β, 2). Κι’ αυτό, συνεχίζει, διότι “Ο μέν κτίστης αγαθός ών, επ’ έργοις αγαθοίς έκτισεν· το δε κτισθέν, εξ οικείας προαιρέσεως εις αμαρτίαν ετράπη”.

Σύμφωνα με την ορθόδοξη θεολογία η αυτεξουσιότητα κι επομένως η ελευθερία του ανθρώπου αποτελεί θεμελιώδες οντολογικό του γνώρισμα και τον ουσιαστικό πυρήνα της ύπαρξής του. Χωρίς το χαρακτηριστικό αυτό δεν μπορεί να υπάρξει

άνθρωπος. “Άνελε γαρ ημων το αυτεξούσιον”, παρατηρεί ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, “και ούτε εικών Θεού εσόμεθα ούτε ψυχή λογική και νοερά και τω όντι φθαρήσεται η φύσις, ουκ ούσα όπερ έδει αυτήν είναι” (PG4, 308A). Αλλά και κατά τον άγιο Ιωάννη το Δαμασκηνό, το κύριο και πρώτιστο αγαθό, που αρμόζει σε κάθε λογική φύση, είναι το αυτεξούσιο. “Πάση γάρ λογική φύσει εμπέφυκε τό αυτεξούσιον θέλημα. Εις τί γάρ έξει τό λογικόν μή αυτεξούσιως λογιζομένη;” (PG94, 1076B). Με άλλα λόγια το αυτεξούσιο αποτελεί δομικό στοιχείο του “κατ’ εικόνα”, με το οποίο ο άνθρωπος πορεύεται στο “καθ’ ομοίωσιν”. Η εικόνα δε του Θεού στον άνθρωπο, όσο κι αν εξαχρειώθηκε, παραμένει ακέραιη, γιατί το αυτεξούσιο εξακολουθεί να αποτελεί τον πυρήνα της ύπαρξής του.

Επομένως η αμαρτία ως αστοχία και αρρώστια θεραπεύεται από το Θεό με τη βασική, όμως, προϋπόθεση της ελεύθερης συγκατάθεσης και της συνεργιακής συμμετοχής του ανθρώπου. Αυτό συνίσταται στην από μέρους του συνειδητοποίηση της αρρώστιας και την ελεύθερη αποδοχή της θεραπείας με αποτέλεσμα την επασύνδεση του με την αυτοζωή.

IV

Το ερώτημα τώρα είναι πώς θα παρουσιάσουμε στο σύγχρονο άνθρωπο το θεολογικό βάθος της αμαρτίας κατά τρόπο, όμως, συμβατό με τις προϋποθέσεις και δυνατότητές του, ώστε να αποκτήσει σε προσωπικό επίπεδο αίσθηση και συνείδηση της αμαρτίας και των συνεπειών της.

Το πρώτο και κύριο που πρέπει να καταστήσουμε σαφές προς την κατεύθυνση αυτή είναι ότι η αντίληψή μας για την αμαρτία είναι εσωτερικά και ουσιαστικά συνδεδεμένη με την αντίληψη που έχουμε για το Θεό και τη σχέση Του με τον άνθρωπο. Έτσι, π.χ., αν αντιλαμβανόμαστε το Θεό ως εξουσιαστή, ο οποίος πάνω από όλα απαιτεί τυφλή υπακοή στις εντολές του και επιβάλλει την κυριαρχία του, τότε ως αμαρτία θεωρούμε κάθε παράβαση των εντολών Του.

Επομένως το πρώτο βήμα για να δείξουμε το πραγματικό νόημα της αμαρτίας είναι να περιγράψουμε το Θεό καθεαυτόν και στη σχέση Του με τον μεταπτωτικό άνθρωπο, όπως ο ίδιος αποκαλύπτεται στην Αγία Γραφή και βιώνεται στην παράδοση της Εκκλησίας, χρησιμοποιώντας εικόνες, παραδείγματα και παραστάσεις από την καθημερινή ζωή του σημερινού ανθρώπου.

Να προβάλλουμε δηλ. την αντίληψη ότι ο Θεός είναι πρόσωπο και όχι απρόσωπη δύναμη, με κυρίαρχο γνώρισμα την αγάπη, αφού κατά τον ευαγγελιστή Ιωάννη “ο Θεός αγάπη εστί”. Ακόμη ότι η αγάπη του Θεού προς τον άνθρωπο εκδηλώθηκε και εκδηλώνεται κατά ποικίλους τρόπους με αποκορύφωμα την ενανθρώπιση του μονογενούς Του Υιού. Εκείνο δε που πρέπει ιδιαίτερα να τονιστεί είναι ότι ο Θεός έρχεται σε προσωπική σχέση με τον άνθρωπο και διαλέγεται μαζί του σεβόμενος την ελευθερία

του. Αυτό σημαίνει ότι η συμμετοχή του ανθρώπου σ' αυτό το διάλογο είναι πράξη ελευθερίας και όχι καταναγκασμού. Σ' αυτήν ακριβώς την ελευθερία στηρίζεται αποφασιστικά η αποτελεσματικότητα αυτής της συνάντησης. Άλλωστε υπακοή στο θείο λόγο χωρίς ελευθερία είναι δουλεία και όχι υπεύθυνη πράξη, όπως αρμόζει στον άνθρωπο ως εικόνα του Θεού.

Επομένως σε πιθανό ερώτημα του συγχρόνου ανθρώπου, αν ο Θεός μας αντιμετωπίζει ως ελεύθερες υπάρξεις ή ως “ρομπότ”, τα οποία μηχανικά εφαρμόζουν εντολές όσο σημαντικές κι αν αυτές είναι, τότε ασφαλώς η απάντηση πρέπει να είναι ότι ο Θεός μας αντιμετωπίζει ως ελεύθερα λογικά όντα, όπως μας δημιούργησε.

Ειδικότερα, στο χώρο της θρησκευτικής αγωγής των παιδιών το ερώτημα μπορεί να τεθεί και με διαφορετικό τρόπο. Δηλ. τι πρέπει να θεωρείται πιο σημαντικό η υπακοή στο θέλημα του Θεού ή η ελευθερία του ανθρώπου.

Για να αντιμετωπίσουμε κατά τρόπο ουσιαστικό το πρόβλημα αυτό πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ορισμένες προϋποθέσεις. Η υπακοή στο Θεό προϋποθέτει και στηρίζεται στην ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου στο θείο κάλεσμα. Αν το δεδομένο αυτό δε λαμβάνεται υπόψη, τότε το αποτέλεσμα θα είναι ένας πρόσκαιρος και επιφανειακός εθισμός.

Η δεύτερη προϋπόθεση είναι οι περιορισμένες δυνατότητες του παιδιού να κατανοήσει και να ερμηνεύσει σωστά τις θρησκευτικές συμπεριφορές των γονιών του, ως εκφραστών του θελήματος του Θεού, καθώς και την έκταση και το βάθος της προσωπικής ελευθερίας της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι ορισμένοι, μέσα στα πλαίσια της θρησκευτικής αγωγής, θεωρούν τις δύο έννοιες –

υπακοή στο λόγο του Θεού και ελευθερία – ως αντιμαχόμενες, ή ότι η μία υπερέχει έναντι της άλλης.

Είναι προφανές ότι το θέμα έχει τεθεί σε λανθασμένη βάση. Δεν πρόκειται για προτεραιότητα η υπεροχή της μιας ή της άλλης. Και οι δύο πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο της θρησκευτικής αγωγής. Ο απώτερος σκοπός της στο σημείο αυτό είναι ένας και μοναδικός. Όταν το παιδί ενηλικιωθεί, να έχει φθάσει σ' ένα επίπεδο συνειδητής υπακοής στο θείο θέλημα, η οποία όμως θα προϋποθέτει και θα είναι το αποτέλεσμα της ελεύθερης επιλογής του. Μιας επιλογής της οποίας οι συνέπειες συνεχώς θα επαναξιολογούνται και θα εξετάζονται σε μεγαλύτερο βάθος.

V

Η αναφορά στο προπατορικό αμάρτημα μας βοηθάει να προσεγγίσουμε την αμαρτία από μια άλλη, πολύ ενδιαφέρουσα, οπτική γωνία και να παρουσιάσουμε στο σύγχρονο άνθρωπο πτυχές του θεολογικού βάθους της, με τρόπο συμβατό με τις προϋποθέσεις και δυνατότητές του.

Σύμφωνα με το βιβλίο της Γένεσης, ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο “καλόν λίαν”, δηλαδή όχι τέλειο, και τον προίκισε με τα απαραίτητα εφόδια, τα οποία αν χρησιμοποιούσε ορθά θα ακολουθούσε μια τελειωτική πορεία, την πορεία προς το “καθ' ομοίωσιν”.

Ο Leonard Johnston στο βιβλίο του “Teaching the Faith” δείχνει μ' ένα παραστατικό τρόπο την παραπάνω αλήθεια, χρησιμοποιώντας εικόνες και παραστάσεις από την καθημερινή ζωή. Ας πάρουμε, λει, δύο παραδείγματα: ένα παιδί λίγων μηνών κι ένα πολύ γέροντα άνθρωπο. Και οι δύο είναι, από διάφορες

πλευρές, ατελείς ανθρώπινες υπάρξεις με πολύ ίδιες ατέλειες. Όμως, ο όρος ατέλεια, αν και κυριολεκτείται και στις δύο περιπτώσεις, εντούτοις σημαίνει κάτι το πολύ διαφορετικό στην κάθε μια από αυτές. Στην πρώτη περίπτωση οι ατέλειες είναι παροδικές και με το πέρασμα του χρόνου διορθώνονται, διότι στον οργανισμό του παιδιού υπάρχει η δυναμική ανάπτυξης που σταδιακά ενεργοποιείται και το οδηγεί στην ωρίμανση. Στη δεύτερη όμως περίπτωση οι ατέλειες όχι μόνο θα παραμείνουν μέχρι το τέλος της ζωής, αλλά σταδιακά θα επιδεινώνονται.

Με το παραπάνω παράδειγμα ο σημερινός άνθρωπος βοηθείται να αντιληφθεί ότι ο Θεός δημιούργησε ένα ατελή κόσμο μόνο με την πρώτη έννοια του όρου κι όχι με τη δεύτερη. Ειδικότερα, τον βοηθάει να καταλάβει ότι ο Θεός δε δημιούργησε ένα τέλειο και επομένως στατικό κόσμο και άνθρωπο, αλλά ένα άνθρωπο με τη δυνατότητα, αν το επέλεγε, να ακολουθήσει την τελειωτική πορεία. Δυστυχώς οι πρωτόπλαστοι επέλεξαν τον αντίθετο δρόμο με αποτέλεσμα να διαρραγεί η σχέση τους με την πηγή της ζωής.

Όμως, δεν επρόκειτο για οριστική ματαίωση της πορείας προς το “καθ’ ομοίωσιν”. Ο Θεός με την ενανθρώπιση του Υιού του έδωσε τη δυνατότητα στον άνθρωπο να ξαναρχίσει την πορεία αυτή. Αυτό σημαίνει ότι ο μεταπτωτικός άνθρωπος δεν είναι στο έλεος τυφλών δυνάμεων, αλλά διατηρεί τη δυνατότητα επιλογής, δηλαδή τη δυνατότητα, αν το επιθυμεί, να αποκαταστήσει τη σχέση του με την αυτοζωή.

Δυστυχώς, όμως, η αμαρτία, η οποία στην εποχή μας έχει πλεονάσει σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο και έχει προσλάβει και νέες μορφές, εξακολουθεί να παρεμποδίζει τον άνθρωπο στην πορεία του προς την τελείωση. Όπως δε μια

αρρώστια αποσυντονίζει όλο τον οργανισμό, έτσι και η αμαρτία συσκοτίζει το νου του ανθρώπου, επιφέρει ένα εσωτερικό διχασμό και απονευρώνει την ψυχή του, με αποτέλεσμα αυτός άλλο να θέλει κι άλλο να κάνει.

Ίσως η πιο παραστατική περιγραφή της τραγικής αυτής κατάστασης του ανθρώπου, λόγω της αμαρτίας, δίνεται από τον Απόστολο Παύλο: “Ξέρουμε καλά”, λέγει ο Απόστολος “ότι ο νόμος είναι θεϊκός, ενώ εγώ είμαι αδύναμος άνθρωπος, πουλημένος στην αμαρτία. Έτσι δεν ξέρω ουσιαστικά τι κάνω· δεν κάνω αυτό που θα ήθελα να κάνω αλλά, αντίθετα, ό,τι θα ήθελα να αποφύγω... Εσωτερικά συμφωνώ και χαίρομαι με όσα λει ο νόμος του Θεού. Διαπιστώνω όμως πως η πράξη μου ακολουθεί ένα άλλο νόμο, που αντιστρατεύεται στο νόμο με τον οποίο συμφωνεί η συνείδησή μου: είναι ο νόμος της αμαρτίας που κυριαρχεί στην ύπαρξή μου και με κάνει αιχμάλωτό της. Τι δυστυχισμένος αληθινά που είμαι! Ποιος μπορεί να με γλιτώσει από την ύπαρξη αυτή, που έχει υποταχτεί στο θάνατο;” (Ρωμ. 7, 14-24). Σήμερα ζωντανό παράδειγμα αυτής της πραγματικότητας είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, τα ναρκωτικά, το έϊτζ κλπ.

VI

Όσον αφορά στην παιδική ηλικία ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να μιλάμε στο παιδί για την αμαρτία γιατί υπάρχει φόβος να προκαλέσουμε σ' αυτό σύμπλεγμα ενοχής. Το καλύτερο είναι να το αφήσουμε στην αθωότητά του. Η πρόταση όμως αυτή δεν είναι ούτε ρεαλιστική ούτε χριστιανική. Δεν είναι ρεαλιστική γιατί στηρίζεται σε διπλή ψευδαίσθηση: την πλήρη αθωότητα του παιδιού και την ασφάλειά του από κάθε μόλυνση. Δεν είναι χριστιανική διότι η αμαρτία υπάρχει μέσα σε κάθε άνθρωπο, όπως τόσο παραστατικά την περιγράφει ο Απόστολος Παύλος, έστω κι αν το παιδί δεν μπορεί να αντιληφθεί την πραγματικότητα αυτή.

Επομένως το θέμα δεν είναι να μη μιλήσουμε στο παιδί για την αμαρτία, αλλά πώς μπορούμε να το μυήσουμε στην έννοιά της έτσι ώστε από τη μια μεριά να μη τρομάξει κι από την άλλη σταδιακά να αποκτήσει αίσθηση της αμαρτίας και να συνειδητοποιήσει τη δύναμή της.

Αρχικά και κατά κύριο λόγο η μύηση αυτή συντελείται στην οικογένεια, μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα ο λεγόμενος “αρχικός πολιτισμός” (“primary culture”). Ειδικότερα ο όρος αυτός περιλαμβάνει τις αξίες, τις πεποιθήσεις, τη συμπεριφορά και την πρακτική, που συνιστούν την οικογενειακή ατμόσφαιρα, μέσα στην οποία ζει και ανατρέφεται ο άνθρωπος κατά τα παιδικά του χρόνια.

Ο Ackerman στο βιβλίο του «Social Justice in the Liberal State» υποστηρίζει ότι το παιδί χρειάζεται ένα σταθερό και συνεκτικό “αρχικό πολιτισμό”, αφού αυτός αποτελεί τη βάση της ανάπτυξής του.

Η ιδιαίτερη δυναμική που διαθέτει ο πολιτισμός αυτός δεν αφορά μόνο το παρόν, αλλά έχει και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, αφού σ' ένα σημαντικό βαθμό προσδιορίζει και τις μελλοντικές στάσεις και συμπεριφορές του ατόμου.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η θρησκευτική ανατροφή, τουλάχιστον στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης του παιδιού, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να νοηθεί ως θεωρητική ανάλυση των αληθειών της πίστης. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των γονέων, επηρεάζουν και χρωματίζουν το όλο φάσμα των καθημερινών συμπεριφορών του, των οποίων το παιδί γίνεται αποδέκτης. Αυτό αποτελεί και την ουσία της θρησκευτικής ανατροφής.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση του “αρχικού πολιτισμού” και τη θεολογική έννοια της αμαρτίας που προηγήθηκε, θα μπορούσε κανείς να επισημάνει τα εξής στάδια μύησης του παιδιού στην αμαρτία με στόχο τη συνειδητοποίηση από μέρους του της αμαρτίας σε προσωπικό επίπεδο ως αρρώστιας που χρειάζεται θεραπεία.

Κατά το πρώτο στάδιο βασική επιδίωξη θα πρέπει να είναι η απόκτηση από το παιδί μιας αρχικής εμπειρίας τόσο του θελήματος του Θεού και της υπακοής του σ' αυτό όσο και της άπειρης αγάπης Του προς τον άνθρωπο. Κι αυτό όχι βέβαια θεωρητικά αλλά δια μέσου των διαθέσεων, των στάσεων, των πρακτικών και γενικότερα της συμπεριφοράς των γονέων. Συγκεκριμένα σημαντικός είναι προς την κατεύθυνση αυτή ο τρόπος με τον οποίο γονείς φανερώνουν στο παιδί το θέλημά τους. Δηλαδή, χωρίς πάθος και βία, αλλά με ευγένεια και υπομονετική σταθερότητα. Με άλλα λόγια καταβάλλεται προσπάθεια να δημιουργηθεί στο παιδί μια πρώτη αντίληψη της

υπακοής στο θέλημα ενός γεμάτου αγάπη Θεού δια μέσου της υπακοής του στο θέλημα των γονέων.

Στο δεύτερο στάδιο είναι σημαντικό να δίνεται προσοχή στην αύξηση της θρησκευτικής/πνευματικής αυτονομίας του παιδιού, έτσι ώστε σταδιακά το ίδιο να τοποθετείται συνειδητά και προσωπικά στο θέλημα του Θεού. Με βάση την προϋπόθεση αυτή θα πρέπει να γίνονται συζητήσεις κατά τη διάρκεια των οποίων το παιδί πρέπει να αφήνεται ελεύθερο να διατυπώνει τις θρησκευτικές του απόψεις και να ενθαρρύνεται να υποβάλλει ερωτήσεις στις οποίες οι γονείς θα απαντούν έντιμα και ανάλογα με το βαθμό ωριμότητάς του.

Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο το παιδί, αφού στο μεταξύ έχει συνειδητοποιήσει την ύπαρξη ενός γεμάτου αγάπη Θεού ο οποίος αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως ελεύθερο πρόσωπο, έχει αποκτήσει μια πρώτη γνώση του θελήματός του και έχει αναπτυχθεί μέσα του η επιθυμία να τον γνωρίσει πιο πολύ, είναι βέβαιο ότι σύντομα θα συναντήσει εσωτερικό και εξωτερικό πειρασμό και θα μάθει έτσι μέχρι ενός σημείου από πρώτο χέρι, δηλαδή εμπειρικά, τι είναι αμαρτία και ποιες είναι οι συνέπειές της ως μιας αρρωστημένης κατάστασης. Και είναι γεγονός ότι το παιδί όσο πιο βαθιά γνωρίζει τον εαυτό του -γνωρίζουμε ότι η γνώση αυτή από ψυχολογικής πλευράς αποκτάται σε βάθος κατά την εφηβική ηλικία- και επιτυγχάνει μεγαλύτερο έλεγχο πάνω του, τόσο πιο πολύ διαφωτίζεται για την έννοια της αμαρτίας ως προσωπικής αστοχίας και αρρώστιας και γίνεται περισσότερο υπεύθυνο.

Τελικός στόχος όλων αυτών των ενεργειών είναι από τη μια μεριά η δια μέσου αυτογνωσίας και κατά τρόπο υγιή δημιουργία

στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού αισθήματος αποστροφής προς την αμαρτία, επειδή αυτή είναι “νόσος χαλεπωτάτη υποτέμνουσα της ψυχής τα νεύρα”, κι από την άλλη η ανάγκη για θεραπεία, όταν αμαρτάνουμε, αφού κατά τους πατέρες της Εκκλησίας, όπως στην αρχή τονίσαμε, “δεινόν μιν ουν κακόν η αμαρτία, αλλ’ ουκ αθεράπευτον • δεινόν τω κατέχοντι ευίατον δε τω δια μετανοίας αποτιθεμένω”.

VII

Από την όλη θεολογική ανάλυση της αμαρτίας που προηγήθηκε, καθώς και την αντιμετώπιση του προβλήματος αποτελεσματικής λειτουργίας της στη συνείδηση του σημερινού καθημερινού ανθρώπου, μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα βασικά συμπεράσματα για το μυστήριο και σωτηρίας καθώς και της γλωσσικής του εκφοράς στο χώρο της αγωγής σήμερα.

Πρώτον, η φύση του ανθρώπου, παρότι ασθενής και διαβρωμένη από την αμαρτία, είναι επιδεκτική της σωτηρίας ως αποτέλεσμα της θυσιαστικής αγάπης του Χριστού, υπό την προϋπόθεση της θεληματικής αποδοχής της από τον άνθρωπο. “Η μιν ουν φύσις”, σημειώνει ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων, “επιδέχεται την σωτηρίαν, ζητείται δε λοιπόν η προαίρεσις”. Αυτό σημαίνει ότι η σωτηρία ως θεραπεία και μετοχή στη θεία δόξα δεν είναι δυνατόν να συντελεστεί με τη βία.

Δεύτερον, η σωτήριος αυτή ελπίδα ενδυναμώνεται από τη σκέψη ότι ο Θεός “κάν μυριάκις αμάρτωμεν και αποστραφώμεν αυτόν, τα προς σωτηρίαν ημίν αυτός οικονομών ου παύεται”. Κι αυτό γιατί φλέγεται για τη σωτηρία του ανθρώπου. Όπως παραστατικότατα σημειώνει ο Ιερός Χρυσόστομος, “Ουδείς γάρ, ουδείς σωμάτων εραστής, κάν σφόδρα ή μανικός, ούτως της

ερωμένης περικαίεται της αυτού, ως ο Θεός της σωτηρίας των ημετέρων εφίεται ψυχών”.

Επομένως κάθε λογισμός απόγνωσης είναι εισήγηση του διαβόλου και αποδυναμώνει την ελπίδα για τη σωτηρία μας δια μέσου της μετανοίας. Ως γνωστό, κατά την ορθόδοξη θεολογία ο διάβολος δεν θεωρείται ως τιμωρό όργανο του Θεού για την παράβαση του ανθρώπου, αλλά ως “αρχηγός αμαρτίας”, ως “γεννήτωρ των κακών” και ως “κάκιστος υποβολεύς”. Γι’ αυτό, κατά τον άγιο Κύριλλο Ιεροσολύμων, “ο μη προσδοκών την σωτηρίαν αφειδώς προστίθησι τα κακά• ο δε την ιατείαν ελπίσας ευμαρώς το λοιπόν εαυτού φείδεται” (Κατ. Β,5). “Μετανόησον άνθρωπε λοιπόν”, προτρέπει ο Ιερός Χρυσόστομος, “και ού κεκώλυται σοι η χάρις”.

Τρίτον, το καθήκον του ανθρώπου στο θέμα της συνεργίας του στο μυστήριο της σωτηρίας είναι διπλό. Από τη μία μεριά δεν περιορίζεται στην ορθή πίστη αλλά περιλαμβάνει και την επίδειξη “αρίστου βίου”, δηλαδή του ανάλογου τρόπου ζωής, έτσι ώστε “καί τήν διά της πολιτείας καί των έργων ακρίβειαν τή των δογμάτων ορθότητι συνάπτωμεν”, παρατηρεί ο Ιερός Χρυσόστομος, “ίνα μή εξ ημισείας ημίν τά της σωτηρίας ή”. Από την άλλη μεριά, ο Χριστιανός έχει χρέος να συνεργεί εμπράκτως στη σωτηρία των άλλων, των αδελφών του. Κατά τον Ιερό Χρυσόστομο “τούς αμελούντας της των αδελφών σωτηρίας, εις αυτόν αμαρτάνειν φησί τον Χριστόν, και του Θεού κατασκάπτειν την οικοδομήν”. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο “ο τό τάλαντον προσενεγκών, ουχ ότι των οικείων τι παρείδεν, αλλ’ ότι της των πλησίον σωτηρίας ημέλησεν, εκείνη τη τιμωρία καλάζεται”. Αυτό σημαίνει ότι “τό εαυτού εν τω του πλησίον κείται συμφέροντι”.

Θα κλείσω το θέμα μου με ένα σύντομο σχολιασμό των παραπάνω λόγων του ιερού Χρυσοστόμου.

Δεν υπάρχει ατομική σωτηρία ανεξάρτητη από τη σχέση μας με τους άλλους, αλλά αυτή εξαρτάται από το έμπρακτο ενδιαφέρον που δείχνουμε σ' αυτούς για την απαλλαγή τους από τις διάφορες μορφές δουλείας που βιώνουν στην καθημερινότητά τους.

Επομένως, ένα βασικό καθήκον μας στο χώρο της αγωγής είναι από τη μια μεριά να βοηθήσουμε τον πλησίον μας, δηλαδή τον κάθε άνθρωπο, να συνειδητοποιήσει τις διάφορες μορφές δουλείας που χαρακτηρίζουν την εποχή μας και από την άλλη να του συμπαρασταθούμε έμπρακτα στον αγώνα απελευθέρωσής του απ' αυτές

Χρήστος Βασιλόπουλος